

De Staverse jol Elisabeth Jacoba (AM 33)

DE BOUW VAN EEN JOL ALS JACHT, DE EIGENAREN EN RESTAURATIE -
DEEL 1

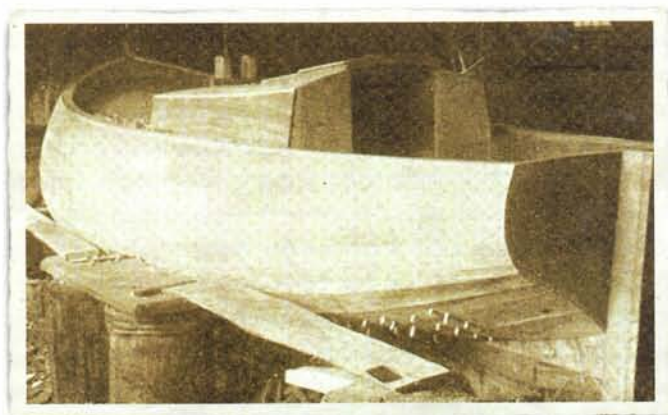
Tekst; Wieke van Dongen

Wieke van Dongen beschrijft in een aantal afleveringen de geschiedenis van de Staverse jol *Elisabeth Jacoba* die de laatste jaren onder de naam AM 33 deelneemt aan de Visserijdagen in Workum. Het is een vrij gedetailleerd verhaal geworden, vooral omdat eerdere eigenaars al veel over de jol hadden opgeschreven. In combinatie met de foto's presenteert ze u een vrij compleet stukje geschiedenis. Uiteraard zijn reacties welkom, want een geschiedenis is nooit echt compleet.

GESCHIEDENIS

De laatste telg van het geslacht de scheepsbouwers Wildschut te Gaastmeer, bouwde een jaar nadat 'de dijk dicht was' een houten Staverse jol. Nu niet meer voor de visserij maar voor de pleziervaart. De Staverse jollen van de Wildschuts hebben een karakteristieke vorm. Dit geldt zowel voor het ijzer waar de broers Wildschut als één van de eerste innovatief mee waren begonnen rond 1900, als voor het traditionele hout. Nu de Zuidoostzee langzaam zoet en stilstaand geworden was, werd het moeilijk een stuk droog brood te verdienen in de visserij. Een Amsterdamse onderwijzer, de heer E. Vingerhoets, was in staat bij Wildschut een nieuwe Staverse jol te laten bouwen. Hij wilde een roef op het schip, omdat het schip puur voor het plezier zou dienen. Dit is één van de drie Staverse jollen met roef die door de werf Wildschut gebouwd zijn in de periode 1930-1940. Het werd een stevig schip en het was curieus genoeg om melding van te maken in de Waterkampioen van 1933. Op bladzijde 611 een foto van de jol in de loods, op bladzijde 612 een foto van de jol te water voor de werf en de volgende tekst:

"Voor wij van de kajuit-zeiljachten afstappen, dienen wij nog te vermelden een Stavorensche jol, bij de werf J. Wildschut te Gaastmeer (Fr.) gebouwd voor den heer E. Vingerhoets te Amsterdam. Dit vaartuig is 6.85 m. lang en 2.60 m. breed en voert een zeiloppervlak van

Boven: Op de werf van J. Wildschut & Zonen te Gaastmeer. Bron De Waterkampioen, 1933.

Rechts: Stavorensche Jol, gebouwd door J. Wildschut & Zn., Gaastmeer. Bron De Waterkampioen, 1933.

28 m² in zeil en stagfok. Zoomede een kluiver van 7.75 m². De beplanking is van eikenhout, 22 m.M. dik, het voordekje van oregonpine, de kajuit van teak, met een stahoogte van 1.40 m. Zulke scheepjes worden zwaar gebouwd; de spanten zijn eiken krommers van 7 c.m. in 't vierkant!"

Een opname uit 1946, vermoedelijk staat het jacht hier bij De Vlijt in Aalsmeer.

De koperen nagels in de spanten boven water en de houten penen onder water zijn nu nog terug te vinden. Er liep over de romp een dun berghout dat steeds het breedste punt volgde en daardoor een enorme zeeg had. Het schip werd zonder motor gevaren. Het tuig was enigszins afgeleid van het boeiertuig. De mast was iets hoger dan gebruikelijk en de gaffel was gekromd. De heer Vingerhoets doopte het schip *Meerkoet*, wat zoveel betekent als *heks van het water*. Hoewel in Friesland gebouwd, was het vaargebied de Zuidhollandse plassen ten zuiden van Amsterdam. In 1946 kocht de heer J.H. Evenhuis, vertegenwoordiger uit Amsterdam, de jol van E. Clemens te Bussum, de tweede eigenaar van de *Meerkoet*. De heer Evenhuis voer op de Westeinderplassen met als thuishaven Aalsmeer. Er bestond toen een treintje van Amsterdam naar Aalsmeer. Hij maakte een tocht naar Friesland met zijn vrouw en zijn broer Kor. Een verslag hiervan verscheen in twee delen in de *Waterkampioen* juni 1949 "Een saluut aan de Staverse jol": Gedeelten uit deel I, zomer 1949

Links aan afdruk van het werfplaatje. De foto's zijn gemaakt in 1946 terwijl de *Meerkoet* in Aalsmeer ligt afgemeerd

Na een vroeg vertrek uit de Sixhaven van Amsterdam als begin van de tocht:

'We voeren gelijk op met een hoog met pakken stro opgeladen tjalk. De schipper troonde bovenop de lading en bestuurde van die plaats met een soort verhoog-verleng-knuppel zijn schip, terwijl de zware motor over het stille water van het Buiten-Y tjoekte. Wij genoten. Vooral nadat Kor zo actief was om de kluiver bij te zetten. De zeilen stonden bolstrak en we liepen de tjalk uit. De schipper groette ons goedmoedig. Ons stevig ontbijt maakte het leven volmaakt.'

Diezelfde middag aangekomen in Enkhuizen op weg naar Friesland:

'Het doet goed even grond onder de voeten te hebben en in een erg bekende gelegenheid bestellen we een overvloedig maal van gestoofde aal. Omdat de wind is gaan liggen hebben we helemaal geen haast en we trekken de stad door om tegen 4 uur aan boord te gaan. Nu begint de grote oversteek. Echter laat de wind ons nog steeds in de steek en wij drijven treiterig-langzaam naar het Noorden. Het wemelt hier van vissersscheepjes en met enkele die voor de dreg liggen, houden we hele gesprekken. In de verte vaart de veerboot naar Stavoren. Kor wordt het te machtig en aangezien hij een matje preferereert boven een veren bed, ligt hij binnen een minuut vast in slaap op de harde kajuitbanken. Zo soezen we door. Het hele schip, de zeilen en ook wijzelf zitten vol mugjes. Het wordt negen uur en Kor heeft zich weer bij ons gevoegd. Als hij beslist zwaar op de hand wordt met zijn argumenten over de voordelen van een buitenboordmotor, rimpelt er een vlaag over het water. Er komen meer vlagen en alle mugjes zijn plotseling verdwenen. De schoten schieten uit en het is verwonderlijk hoe snel het typische 'bosch' van Enkhuizen, dat steeds voor het grijpen lag, verdwijnt. Ook al omdat het donker begint te worden.

Als de lichtboei achter ons is, varen we pal voor het lapje in het zicht van de vuurtoren. Alles staat snaarstrak. De rood en groene havenlichten blijken noordelijker te liggen, dan we verwachten. We veranderen iets van koers, het is maar weinig, maar het is genoeg, want dan gebeurt het. Het grootzeil gijpt. Ik geef een waarschuwend kreet en tracht de schoot nog te halen. Het blok op de overloop is niet meer. De zeilsboom vliegt tegen het want en knapt in tweeën, het grootzeil

'hangt'. Op handen en voeten kruipt Kor langs de handreling over het kajuitsdak en maakt de vallen los. De kapiteinse zit verward in allerlei touwwerk, maar met vereende krachten komt het grootzeil naar beneden en vissen we de zeilsboom op. Op de fok ronden we de havenboei van Stavoren, we komen in kalmer water.'

De nacht in de haven van Stavoren:

'Ik word wakker door een schok. De kapiteinse gilt omdat ze achter haar klapkooi is gesmeten, ze had namelijk vergeten de kooi op de haak vast te zetten. Nadat ik de kapiteinse uit haar netelige positie heb verlost, ontwaren we in het schemerig prille-daglicht een hele vloot vissersscheepjes, die bedrijvig een wedstrijd voeren, wie het eerste buitengaats is. Stuk voor stuk worden de motoren aangeslagen en het is een hels kabaal. Deze hele vloot uit verschillende Zuiderzee-havens, waaronder zelfs uit Volendam, heeft de avond tevoren beschutting gezocht in de haven van Stavoren. Eén ervan heeft onze jol 'geaaid'. Ons berghout met de koperen strip erop heeft weer eens zijn nut bewezen. Er stijgt hier en daar uit de kombuizen reeds een verrukkelijke koffiegneur op. Onze slaap is geweken en we staren de stoere schepen na, die nu het grootzeil gekat hijsen, om het zwaaien van het schip op de golven tegen te gaan.'

'Als we de Fluessen bereiken, worden we vrijmoediger en wagen ons naar het noorden, buiten de tonnen, om Het Piel binnen te zeilen, waar we Gaastmeer gaan aandoen. We zoeken naar een scheepswerf tot we inderdaad de helling ontdekken. Ik had me niet de N.S.M. voorgesteld, maar deze werf valt me tegen en ik sta verbaasd te kijken, dat van dit kleine gedootje zulk groots en gaaf werk komt. Eén kleine scherpe man staat aan de wal en monstert de jol. We schudden handen en staan voor de bouwer van ons onvolprezen schip. Het zijn enige gezellige uren, die we er doorbrengen en onze gastheer vertelt van z'n zware arbeid en vooroorlogse prijzen. De zoons beginnen er niet meer aan. We krijgen een foto cadeau van de tewaterlating en Kor vraagt hem of er nog tekeningen in zijn bezit zijn. De scheepsbouwer lacht en legt uit, dat er nooit tekeningen van bestaan hebben, maar dat alles uit het hoofd opgezet werd. Bij ons afscheid zijn wij vervuld voor deze eenvoudige mensen, die uit overlevering en ervaring in staat zijn, een kunstwerk te scheppen, dat ongetwijfeld aan alle formules en oppervlakteberekeningen voldoet.'

Van het Heegermeer naar het Sneekermeer:

'We besluiten voor de sluis van Terhorne in een brede kreek te overnachten. We brengen vóór en achter een werpanker uit en genieten van de stille avond. Als we de kooien opzoeken verzuim ik naar de barometer te kijken. Het zal in het middernachtelijk uur zijn geweest, dat we wakker schrikken van een zware dreun. Het schip stoot op de grond en ligt vreselijk te rijden. De regen klettert op het kajuitsdak, bliksem en onweer zijn niet van de lucht. De wind is 'om' en het lichte werpanker houdt niet. Ik gooi mijn kleren uit, maar Kor trekt een oliejas aan, zet zelfs nog een zuidwester op. Het is een schrijnend verschil tussen twee kinderen van denzelfden bloede. Buiten, in het stikdonker, peutert Kor het zware dreganker los. Op m'n blote lijf prikt een felle hagelregen, het doet vreselijk pijn en het is onmenselijk koud. Als ik over boord spring lijkt het of ik in een lauw bad beland. Hoewel ik op vaste zandgrond sta, is het een hele hijs met het zware anker door de smijtende golven van het woedende Sneekermeer. Ik kan gelukkig een heel eind lopen en daar maak ik dankbaar gebruik van,

1947, de Jol afgemeerd in Friesland.

iedere keer tussen twee golven door, naar licht happend. De zware tros sleept achter mij aan. Als ik niet verder kan, omdat het te diep wordt, dans ik één van de dreghands in de bodem en roep halen, terwijl ik intussen op de dreg blijf staan. Het volgende moment is de gehele omgeving verlicht door een bliksemschicht en ik zie Kor, als een Dorus Rijkers, spookachtig werken. Onze jol steekt 80 cm en als hij niet meer stoot, blijft er nog voldoende tros over. Kor heeft de boot vanuit de kuip achteruit getrokken en de tros op de achterbolder belegd. Een werpanker gooien we vóór uit. Als we in de kajuit terugkomen is er licht ontstoken en brandt het Butagas. Ik word door de kapiteinse met een ruwe handdoek droog gewreven. We hossen en slingeren onaangenaam, en trachten nog wat te slapen.'

Uit deel II, zomer 1947

In Terhorne:

'Intussen gaan Kor en ik de ankers bergen. We steken een landje over en omdat we toch al zoveel natte kleren hebben, besluit ik mijn zwembroek droog te laten. Vlak achter ons staat een klein huisje van een oude sluiswachter en die zal het me wel niet kwalijk nemen dat ik in Adamscostuum naar de boei toe waad. Als de ankers aan land liggen, schiet ik weer in mijn duffelse jomper en gaan we even bij de sluiswachter aan. We worden open gedaan door een meisje van ongeveer 18 lentes, keurig in witte japon. Ik zak wat door mijn knieën en krijg een wee gevoel. Zij is volkomen onbevangen en het blijft een raadsel, of ze kort geleden uit het venster heeft gekeken. Ik breek ons bezoek af, Kor loopt onder de last van de grote dreg, zacht te grinniken.'

1947. De sluis bij Terhorne zag er toen heel anders uit.

Op weg naar Grouw:

'Mooie slagen maken we over het Pikmeer en kruisen allengs op Oostergoo aan. Schuin tegenover deze befaamde gelegenheid staat een kleine dreumes heftig te gebaren. De kapiteinse vindt het een bijzonder vriendelijk kind en Kor roept uit puur enthousiasme "hoera". Dan varen we aan de grond en het ventje houdt bezwerend de handen boven het kleine wijze hoofd. We zitten erg degelijk en hoog en worden met motorhulp verlost.'

Van Grouw naar Lemmer:

'Snel worden de zeilen gehesen, de kluiver moet ook helpen, want wanneer we windstille krijgen in dit eenzame land, zullen we van honger moeten omkomen. Een grote tjalk wordt door de jol ingehaald en als we langsij komen, voelen we ons erg nietig. Tamelijk plotseling ligt het Tjeukermeer voor ons. We bergen de kluiver op, omdat het blijkt, dat de vaargeul erg krap bezeild zal zijn. Kor weet een geschiedenis, dat er lang geleden hele dorpen door het Tjeukermeer verzwolgen zijn - de ruïnes van de huizen vormen onder water obstakels voor de scheepvaart. Hij tuurt over het water of hier en daar een torenspits zichtbaar is. We turen nu alle drie over het meer, dat wel iets van een binnenzee heeft. We volgen de tonnen, die een brede straat aflijnen over het meer en komen zelfs op een kruising bij een brede zijstraat. Omkijkend speuren we naar de tjalk; die heeft de vaargeul verlaten en vervolgt soëcijs haar weg dwars tussen de oude gebouwen van het Tjeukermeer door, de bruine zeilen staan er branie-achtig bij. Als we het Tjeukermeer in één ruk gehaald hebben, staat er slechts een flauwe koelte, maar we halen nog de hele Lemmer Rijn en moeten alleen de laatste paar honderd meter bomen, om vervolgens het stadje door te jagen.'

De stadssluis in Lemmer, 1947.

In Lemmer:

'En de kapiteinse bewandelt de wandelpier van de Lemmer. Als ze met een gezicht van "het zal toch moeten", over de zee spiedt, komt een Lemmervisser haar bemoedigen met een verhaal over 4 studenten die met een Staverse jol zijn vergaan. Hij wijst de plaats aan, waar de schipbreuk ongeveer heeft plaats gehad. Wanneer Kor en ik aan boord komen, merken wij al gauw dat er iets hapert en we moeten mee naar de visser, om uit diens mond het luguber gebeuren te vernemen. Een collega-visser beaamt knikkend de woorden van de zegsman en we moeten aannemen dat het waar is. Omdat ik in de scheerwinkel er niets over heb horen verluiden, vraag ik een beetje verslagen, wanneer het gebeurd is. De eerste visser, lang en een beetje krom, kijkt eerst over de zee, spuwt dan op de grond en zegt dat het bekant 40 jaar geleden moet zijn.'

Van Lemmer in Urk aangekomen:

's Avonds komen we niet al te laat uit het Wapen van Urk, waar we kennis hebben gemaakt met enkele woeste, baardige Urkers, zo weggelopen uit een Oliver Twist film. Ze geven ons de raad mee, niet al te dicht lang de huizen te lopen, want het is wel eens de gewoonte om uit het raam van de bovenslaapkamertjes iets te ledigen. De afvoer in Urk is nog niet helemaal compleet.

Aangezien de barometer de volgende morgen over het fatale punt heen is, haasten we ons met optuigen. Het is zes uur, wanneer we de haven uitvaren en hoe het mogelijk is weet ik niet, maar enkelen van het vaste troepje aan de overkant, staan reeds op hun post en doen ons zo uitgeleide. In vijf minuten zijn we buiten de beschermende pieren en nog vijf minuten later ligt de kapiteinse, erg bleek, in haar kooi. De vismaaltijden in Urk redden mij van een wisse zeeziekte, want nu hebben wij nog een pan vol vlees, dat we uit het vet breken en waarmee wij enkele heerlijke boterhammen beleggen. Kor heeft wilde prauwen bevaren en is zeevast. Het hartige brok kan de kapiteinse niet meer redden. Wij zien haar zich een zwemvest omsnoeren en de boel legt ze naast zich neer. Kor en ik liggen krom om niet in lachen uit te barsten. Trouwens wij moeten zelf ook nog afwachten, want we worden erg gesmeten en de jol danst en rolt over de grote koppen van de golven. Zo nu en dan kraakt er iets.

We berekenen dat we naar Muider koersen, maar met deze golfslag houden we rekening met een heel stuk verzeiling. Kor houdt het op Huizen en ik ben al tevreden met Harderwijk.'

Aangekomen in Amsterdam, de volgende morgen:

'Het is acht uur geweest en ik sta met de hoorn op de uitkijk. Daar komt de beroemde Zondagmorgensleep aan. Sedert tientallen jaren vertrekt iedere Zondag om acht uur in de morgen een sleepboot van de Nieuwe Meer naar de Westeinder. De Amsterdammers nemen een retour en worden 's avonds weer teruggesleept. Een dikke tros van honderden meters wordt door de sleepboot uitgezet en twee aan twee liggen de jachtjes naast elkaar, de tros er tussen in. Als een grote rups slingert de sleep zich over de Nieuwe Meer en het is een boeiend schouwspel. De tros wordt iets gevierd en wij komen met onze eigen sleeptros tussen de sleepboot en het lange lijn van jachtjes te liggen. De kapitein begroet ons als oude bekenden en zijn vrouw slaat handig onze tros over één bolder.

Zo'n vrouw spaart twee knechten. Om half elf gaan de jachtjes bij het Blauwe Anker uit elkaar, ieder gaat zijn weegs. Wij koersen naar de Grote Poel.'

(..)

'In het locaaltje van (de trein) Aalsmeer naar Amsterdam constateer ik dat we alle drie wat vermagerd zijn.'

J.H.EVENHUIS 1949

Met dank aan: Hans Evenhuis, Kolhorn

De trein naar Aalsmeer reed nog in 1947.